

INHOUD

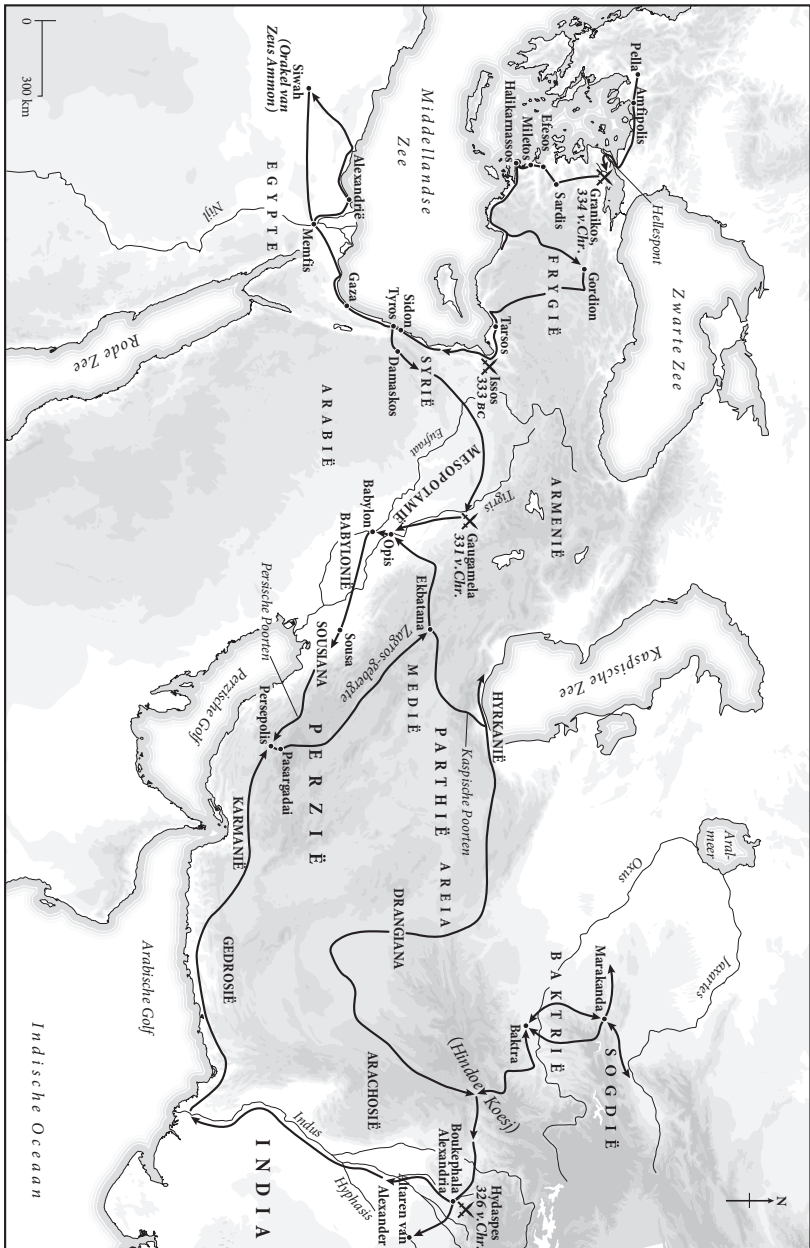
Noot van de vertalers	9
Proloog	15
DEEL I PRINS (356-336 v.CHR.)	
1 Vuur uit de hemel	25
2 De Macedoniërs, een introductie	56
3 Goden, oorlog en wijn	86
4 Vrienden	115
5 Op veldtocht	149
6 De weg naar Chaironeia	175
7 De verzoening	202
DEEL 2 KONING (336-323 v.CHR.)	
8 De laatste akte	225
9 De terugkeer van de koning	245
10 Alexander aan het hoofd	272
11 Achilles herrezen	300
Noot van de auteur	331
Epiloog: Alexander in het oosten	332
Dankwoord	345
Glossarium	347
Beeldverantwoording	359
Noten	361
Register	445

Griekenland, de Balkan en Klein-Azië (vierde eeuw v.Chr.)

De Aziatische veldtocht van Alexander de Grote (334-323 v.Chr.)

PROLOOG

Op 8 november 1977, de Griekse feestdag van de aartsengelen Michaël en Gabriël, werd de sluitsteen van het graf eindelijk gelicht. De grafkamer ademde voor het eerst in meer dan twee millennia weer frisse lucht. De leden van de graafploeg hadden zich vol verwachting rond de opening verzameld toen Manolis Andronikos, de archeoloog die de opgravingen in het Noord-Griekse Vergina leidde, voorzichtig vooroverboog en zijn hoofd door de kleine, rechthoekige opening stak. In het duistere binnenste was de lucht nog zwaar van de stilgevallen tijd. Wat hij zag was niet wat hij had verwacht. De lichtstraal van de zaklamp verlichtte twee ruw bewerkte marmeren deuren; de muren waren onversierd en ontbeerden zelfs de laag stucwerk waarmee zulke tombes meestal waren afgewerkt. Gezien de enorme aarden heuvel die het bouwwerk aan het oog had onttrokken en de prachtige muurschildering op de façade, was het eenvoudige interieur een bittere teleurstelling. 'Ik voelde me verloren,' schreef de archeoloog later in zijn memoires.¹

En het werd allemaal nog erger: ook op de grond voor de deuren was niets te zien. Hij trok zijn hoofd even uit de opening. Zijn gebruikelijke kalmte was verdwenen en de paniek was op zijn gezicht te lezen. 'Het is leeg!' zei hij.² Niemand durfde iets te zeggen. Binnen vertoonde het graf geen tekenen van braak, wat erop zou wijzen dat grafrovers de tombe al in de Oudheid hadden ontwaard. Hoe was dat mogelijk? Andronikos kon het niet geloven en stak zijn hoofd nogmaals door het gat. Deze keer leunde hij verder naar binnen, en met zijn lantaarn scheen hij recht naar beneden. Hij schreeuwde het bijna uit van blijdschap. Om zijn collega's op de hoogte te stellen benoemde hij met zijn trage, gezaghebbende stem elk van de prachtige voorwerpen: 'Direct onder de opening, heel dicht bij de muur, staat een kleine marmeren sarcofaag. Rechts zie ik een heleboel bronzen vaatwerk, een bronzen schild, een paar scheenbeschermers en andere bronzen en ijzeren voorwerpen. Links ligt zilveren drinkgerei. Op de grond zie ik organische resten,

verrot hout, denk ik. Achterin zie ik de achterkant van een marmeren binnendeur. In het midden van de kamer, rechts van me, zie ik een eigenaardig kuras. De muren hebben geen decoraties.’³ Toen hij eindelijk opstond, stond zijn gezicht ernstig, maar zoals een van de aanwezige archeologen schreef, werd het ook ‘verlicht door een nauwelijks zichtbare extase’.⁴ Het graf was nog intact. Andronikos stond eindelijk oog in oog met ‘de levende werkelijkheid van het verleden’.⁵

Uit de inhoud van het graf, de vindplaats in het oude Aigai – het voorvaderlijk centrum van het oude Macedonië, de plek waar de koningen werden begraven – en uit ander historisch en archeologisch onderzoek dacht Andronikos te kunnen concluderen dat het van niemand minder was dan Filippus II zelf. Dit was een Toetankamon-moment: de studie van Macedonië zou nooit meer hetzelfde zijn. Maar waar Howard Carter de resten had gevonden van een tamelijk onbetekenend kindkoninkje, beweerde Andronikos de laatste rustplaats te hebben ontdekt van een van de beroemdste heersers van de klassieke wereld, de man die het zwakke en breekbare koninkrijk had omgevormd tot dé dominante macht in het Egeïsche gebied. Het was een van de belangrijkste archeologische vondsten van de twintigste eeuw.

Terwijl het team archeologen zich eraan zette de tombe en alle artefacten zorgvuldig te indexeren en te beschrijven, viel Andronikos’ blik op een aantal piepkleine ivoen lichaamsdeeltjes tussen het verteerde organisch materiaal. Ooit hadden deze mensfiguurtjes het front van een prachtig bewerkte houten ligbank versierd. De minuscule gezichtjes, maar een paar centimeter groot, waren zeer fijn gesneden, en het eerste dat hij pakte was van een middelbare man met een prominente neus en een goedverzorgde baard. Het portret leek erg op dat van Filippus op een gouden medaillon uit Tarsos. Andronikos was ervan overtuigd dat hij de beeltenis in handen had van de man die oorspronkelijk in dit graf had gelegen. De volgende kop die hij vond was heel anders, jeugdig, met een gladgeschoren kin, een enigszins opgeheven hoofd en eigenzinnige ogen die in de verte staarden. Andronikos herkende daarin de zoon en opvolger van Filippus, Alexander de Grote. Hij kon maar nauwelijks geloven wat hij zag: ‘Ik was verbijsterd [...] Ik was te volwassen om het uit te schreeuwen, maar ik hoorde de bazuinen schallen.’⁶

Andronikos had een poort geopend naar het verleden, naar een kruispunt in de wereldgeschiedenis. Het arrangeren van Filippus’ uitvaart was een van Alexanders eerste daden als koning. De klassieke bronnen

geven weinig details: de ontdekking bood een zeer concreet inkijkje in wat er precies had plaatsgevonden, het moment dat hij definitief uit de schaduw van zijn vader stapte. Het was een ontmoeting met de Ouden zoals alleen de archeologie die kan bieden.

Alexander III van Macedonië, ook bekend als Alexander de Grote (356-323 v.Chr.), zou de wereld om zich heen volledig veranderen. In 334 v.Chr., een paar jaar na Filippos' dood, viel hij Perzië binnen. Als een brute, briljante stormwind veroverde hij Klein-Azië, de Levant, Egypte, het Midden-Oosten, delen van Centraal-Azië en Noordwest-India, en bracht daarmee het uitgestrekte rijk van de Perzen onder Macedonische heerschappij. Het verhaal van zijn opkomst en ondergang lijkt vaak wel een roman: als zoon van een moeder die van slangen hield en een houwdegen van een vader, nam deze door Aristoteles onderwezen jongeling uit de periferie van de Griekse wereld op zestienjarige leeftijd deel aan zijn eerste veldtocht, werd koning op zijn twintigste en grootkoning op zijn vijfentwintigste. Op zijn beroemde paard Boukefalas leidde hij, de man die zelf dacht een godenzoon te zijn, zijn mannen in de strijd als een homerische held, met als doel alle sterfelijken en onsterfelijken die hem waren voorgegaan, te evenaren. Toen hij in 323 v.Chr. overleed, elf jaar na het begin van zijn Aziatische veldtocht en een maand voor zijn drieëndertigste verjaardag, had hij een prestatie geleverd die niemand hem zou nadoen en die in de hele klassieke wereld zou nadreunen. De steden die hij onder zijn eigen naam stichtte (de vele 'Alexandriës') vergemakkelijkten de handel en uitwisseling tussen Oost en West. Homeros werd gelezen door Perzische schooljongens en de tragedies van Sofokles en Euripides werden in nieuwe, exotische locaties op het toneel gebracht. De profetieën uit Delphi raakten tot in het verre Baktrië (Afghanistan) bekend en de vermenging van Griekse en Oosterse culturen leidde tot een veelheid van nieuwe ideeën en kunstvormen. Het was het begin van een opwindende nieuwe periode die we kennen als het hellenisme (323-31 v.Chr.), die valt tussen de klassieke tijd van de Griekse stadstaten en de vestiging van het Romeinse keizerrijk. Het was een tijd van grote productiviteit en innovatie die zich met elk ander tijdperk in de menselijke geschiedenis kan meten.

Alexanders leiderschapstijl en de manier waarop hij zichzelf presenteerde waren een voorbeeld voor anderen, onder wie de opvolgers (of *diadochoi*), de voormalige onderbevelhebbers van de koning die het pas verworven rijk opdeelden en hun eigen onafhankelijke konink-

rijkjes stichtten. Ook latere Romeinse aanvoerders en keizers werden door hem geïnspireerd. Pompeius imiteerde zijn uiterlijk, droeg zijn mantel en aanvaardde het epitheton 'Magnus' oftewel 'de Grote'. De jonge Julius Caesar was naar verluidt tot tranen geroerd toen hij las over Alexanders prestaties: 'Vinden jullie het dan niet triest,' vroeg hij aan zijn vrienden, 'dat Alexander op zo'n jonge leeftijd al over zoveel volkeren regeerde, terwijl ik nog niets briljants heb gepresteerd?' Augustus gebruikte een tijdlang de beeltenis van Alexander als zegel voor keizerlijke documenten, terwijl de waanzinnige Caracalla daadwerkelijk geloofde dat hij de reïncarnatie van de Macedonische koning was. Tot het graf in het Egyptische Alexandrië op een zeker moment in de derde of vierde eeuw van de aardbodem verdween, was het een pelgrimsoord voor degenen die het eenzame pad van de macht bereisden.⁷

Maar de geest van Alexander verdween niet. De grote Macedoniër had een bijzonder actief *nachleben* en betrad zonder enige moeite het rijk der legenden, deels vanwege de populariteit van de alexanderromans, gefictionaliseerde levensverhalen die in de derde eeuw n.Chr. in omloop kwamen. Het genre bleef altijd erg populair en werd in de volgende eeuwen in verschillende versies steeds verder verfraaid. Het is wel de meest invloedrijke historische fictie ooit genoemd, met een koning die steeds opnieuw werd uitgevonden voor een nieuw publiek of een nieuwe tijd.⁸ Tegen de Middeleeuwen was Alexander een galante ridder en een beschermheer van het christendom, een onverschrokken, maar wijze avonturier, een uitvinder die de diepte van de oceaan peilde in een duikerklok en ten hemel voer in een rudimentaire vliegmachine, een moslim en een profeet van God. Zijn verhaal bereikte zelfs het verre Brittannië. Een van de eerste bewaard gebleven werken in het Oud-engels is een gefingeerde brief van Alexander aan Aristoteles over de wonderen van India; in een veertiende-eeuwse alexanderroman wordt geprobeerd de Macedoniër te verbinden met koning Arthur; en Chaucer schreef in het verhaal van de monnik dat Alexander zo alom bekend was, dat iedereen wel iets gehoord had over zijn lotgevallen.⁹

De fascinatie voor Alexander duurt tot op de dag van vandaag voort; hij is het onderwerp van vele boeken en films. Het oordeel over hem is echter altijd een zaak van uitersten geweest. In de Perzische traditie wordt hij bijvoorbeeld 'de Vervloekte' genoemd, de ultieme vernietiger, maar is hij ook een legitiem heerser en een koene held. Het is een bekend adagium onder moderne historici dat iedereen zijn eigen

Alexander heeft, afhankelijk van hoe je de bronnen over zijn leven interpreteert. Elke generatie kijkt opnieuw door de troebele lens van de geschiedenis en komt tot haar eigen conclusies: Alexander was een verlicht heerser, een militair genie, een megalomaan, een dronkaard, een despoot. Hij was zonder enige twijfel een zeer complexe figuur, een man met een ongelofelijke gedrevenheid en ambitie, in staat tot grote daden van compassie en de afschuwelijkste onmenselijkheid, een man die ernaar streefde zijn eigen heldendaden te verzoenen met de realiteit van het besturen van het grootste rijk dat ooit had bestaan. Zijn heerschappij confronteert ons met moeilijke kwesties die nu relevanter lijken dan ooit: de relatie tussen Oost en West, de erfenis van het kolonialisme, de invloed van autoritair leiderschap. Of je hem nu liefhebt of ten diepste verafschuwt, Alexander is er een uit duizenden.

Toen Andronikos in de duisternis van Filippus' tombe de jeugdige trekken op dat ivoren gelaat in ogenschouw nam, las hij in de minuscule ogen tweeduizend jaar geschiedenis, mythologie en cultuur. Maar hier was hij nog niet de grote veroveraar, dat lag nog allemaal in de toekomst. Hij was alleen nog maar prins van Macedonië; Groot moest hij nog worden. Het herinnert ons eraan dat hij niet voldragen en gereed voor de strijd uit zijn vaders hoofd geboren werd, zoals de godin Athene, maar dat zijn unieke persoonlijkheid is ontstaan in de smeltkroes van de Macedonische cultuur, door een complexe mix van invloeden en ervaringen, lang voordat hij de blik naar het oosten richtte. Uit dit alles kwam zijn latere grootheid voort. Toen hij aan zijn Perzische veldtocht begon, op de leeftijd van eenentwintig jaar, had hij al liefgehad, had hij verlies gekend, had hij gedood en had hij overwonnen. De roem oogstte hij in Azië, maar de man is in Macedonië gevormd.

Dit deel van het verhaal van Alexander wordt zelden verteld, en daar zijn goede redenen voor. De geschreven bronnen over zijn jeugd zijn schaars en de verslagen waar we wel over beschikken zijn geromantiseerd en vermengd met mythen en legenden. De weinige bewaard gebleven bronnen uit zijn geboorteland leveren ook problemen op: we kennen de namen van verschillende Macedonische schrijvers, maar geen van hun werken is bewaard gebleven. Net als de Spartanen, Carthagers en Etrusken behoren de Macedoniërs tot de 'zwingende volken' van de Oudheid, zoals dat heet.¹⁰ Maar uiteindelijk krijgen ook zij een stem via de archeologie. Het onderzoek naar het begraven verleden van Macedonië kwam maar langzaam op gang. Het handboek van de Britse admiraliteit